

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Актуальні питання господарського права»

на тему:

„Проблеми вдосконалення правового режиму
корпоративних прав”

Студентки 1 курсу групи ПРм - 11
Галузь знань 08 «Право»
Спеціальність 081 «Право»
Бобер С.Ю.
Керівник: д.ю.н., проф. Гречанюк С.К.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

ТЕРНОПІЛЬ – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕЖИМУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ	7
1.1. Історичні передумови виникнення корпоративних прав в Україні.....	7
1.2. Поняття корпоративних прав. Корпоративне законодавство в Україні.....	11
2. ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ, РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ	17
2.1. Загальна характеристика законодавства України про корпоративні права.....	17
2.2. Шляхи реалізації корпоративних прав у системі управління господарськими товариствами.....	20
2.3. Аналіз сучасного стану системи захисту корпоративних прав в Україні.....	23
3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ	28
ВИСНОВКИ	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	37

ВСТУП

Швидкий і нелегкий розвиток корпоративних правовідносин в Україні передбачає необхідність приділення належної уваги правовій регламентації корпоративних прав з боку законодавця.

Однак основна увага приділяється правовому регулюванню здійсненню корпоративних прав. Що ж до питання визначення поняття «корпоративні права», то воно неоднозначно тлумачиться в різних нормативних актах України. Досить часто неоднакове застосування норм законодавства України має наслідком численну кількість судових справ у господарських судах.

З огляду на те, що корпоративне законодавство України перебуває на складному етапі свого розвитку, пов'язаного із соціально-економічним становищем нашої держави, на сьогодні не існує системного та єдиного застосування норм, які регулювали б сектор корпоративних правовідносин.

Саме ці прогалини у чинному законодавстві України породжують низку корпоративних спорів, пов'язаних із набуттям і припиненням корпоративних прав.

Поряд із тим неоднакове тлумачення теоретичних положень корпоративного права породжує неоднозначний підхід до вказаного предмета. Ще й досі ведуться дискусії між господарниками та цивілістами щодо визнання корпоративного права цивільно-правовим інститутом. Не останню роль у них відіграє те, що саме нормами Господарського кодексу України (далі – ГК України), а не Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) врегульовано корпоративні права та корпоративні правовідносини. По-різному у цих двох кодексах визначаються права учасників господарських товариств та корпоративні права.

Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств часто супроводжується різноманітними зловживаннями і порушеннями. Суттєвого значення щодо їх уникнення набувають положення чинного законодавства та внутрішньокорпоративні норми. Важливим етапом роботи є

використання позитивного зарубіжного досвіду при внесенні пропозицій до нормативно-правових актів, які забезпечують реалізацію корпоративних прав учасниками.

З усього вище зазначеного слідує, що проблеми теоретичного та законодавчого визначення корпоративних прав, а також дискусійні питання, які виникають у зв'язку із здійсненням корпоративних прав та виконанням обов'язків залишаються актуальними, що і обумовлює необхідність аналізу не окремих проблем, а проведення комплексного дослідження у цій сфері.

Теоретичну основу даної курсової роботи становлять праці таких відомих вчених-правників у галузі корпоративного права, як: М.М.Агаркова, В.І.Борисової С.М.Братуся, В.А.Васильєвої, О.М.Вінник, М.К.Галянтіча, Н.С.Глусь, В.П.Грибанова, О.С.Іоффе, І.Р.Калаура, Т.В.Кашаніної, О.Р.Кібенко, В.М.Коссака, Н.Р.Кобецької, С.С.Кравченка, В.М.Кравчука, О.Д.Крупчана, Н.С.Кузнєцової, І.М.Кучеренко, В.В.Луця, Є.О.Мічуріна, Л.С.Нецької, Н.Н.Пахомової, В.В.Посполітака, І.А.Покровського, С.Я.Рабовської, О.В.Розгон, Р.Б.Сивого, І.В.Спасибо-Фатєєвої, Є.О.Суханова, С.О.Тенькова, О.С.Швиденка, В.С.Щербини, О.В.Щербини, В.Л.Яроцького та інших вчених.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розробка наукових положень і пропозицій до законодавства щодо правового забезпечення здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств на основі теоретичних джерел, нормативно-правової бази і судової практики. Із мети випливають **наступні завдання:**

- 1) висвітлити історичні передумови виникнення корпоративних прав в Україні;
- 2) визначити дефініцію «корпоративних прав»;
- 3) проаналізувати чинну нормативну базу з питань здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств;
- 4) охарактеризувати законодавство України про корпоративні права;

- 5) з'ясувати юридичну природу корпоративних прав учасників господарських товариств та їх ознаки;
- 6) визначити шляхи реалізації корпоративних прав у системі управління господарськими товариствами;
- 7) проаналізувати сучасний стан системи захисту корпоративних прав в Україні;
- 8) сформулювати пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України, що регулює корпоративні відносини.
- 9) узагальнити та проаналізувати опрацьовану інформацію і сформулювати кінцеві висновки.

Об'єктом дослідження є корпоративні права учасників (засновників) господарських товариств та правовідносини, які складаються з приводу їх набуття та здійснення.

Предметом дослідження є нормативно-правові акти, наукова література, а також договірні і судові практики вирішення корпоративних спорів.

Методи дослідження. Відповідно до поставленої мети і завдань у дослідженні було використано загальнонаукові та спеціальні наукові методи пізнання правових явищ, а саме: порівняльно-правовий, формально-логічний, системно-структурний, діалектичний тощо. Діалектичний метод використовувався при дослідженні правових явищ корпоративного права та договірного права в їх взаємозв'язку та взаємообумовленості. Зокрема, було з'ясовано сутність поняття «корпоративні права».

Формально-логічний метод дав змогу сформулювати низку суджень, понять і висновків на основі емпіричного матеріалу, судової практики, зокрема поняття реалізації корпоративних прав у системі управління господарськими товариствами. Метод прогнозування застосовувався при виявленні недоліків чинного цивільного та корпоративного законодавства та виявленні шляхів удосконалення нормативно-правового регулювання корпоративних прав.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у проведенні комплексного дослідження проблем теоретичного та законодавчого поняття корпоративних прав а також шляхів реалізації корпоративних прав у системі управління господарськими товариствами у господарсько-правовому аспекті.

Практичне значення роботи полягає у можливості її подальшого використання для більш глибокого і ґрунтовнішого дослідження корпоративних прав та аналізу сучасного стану системи захисту корпоративних прав в Україні. Опрацьований матеріал у даній курсовій роботі стане у нагоді і при вивченні таких навчальних дисциплін, як «Господарське право», «Корпоративне право», «Цивільне право» та ін.

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕЖИМУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

1.1. Історичні передумови виникнення корпоративних прав в Україні

Загострення корпоративних проблем в сфері економіки України, питання протидії рейдерству примушує ретельніше придивлятися до досвіду попередніх поколінь, бачити в цьому раціональні способи впорядкування корпоративних відносин, вивірені століттями прийоми вирішення корпоративних конфліктів. Тому вивчення формування правових традицій корпоративних відносин українського народу та їх офіційного оформлення в нормативно-правових актах з давніх часів до початку ХХ ст. набуває особливого змісту і значення.

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять праці Архипова І.В., Балуха В.С., Вернадського Г.В., Карповича М.М., Субтельного О., Сурілова А.А., Шершеневича Г.Ф. та інших істориків і правознавців.

Найдавнішою формою корпорації можна вважати просте господарське (торгове) товариство, яке активно використовувалося з найдавніших часів купцями для ведення торгових операцій. Така форма дозволяє легко об'єднувати капітали підприємців, не вимагаючи при цьому спеціального апарату управління.

Якщо звернутися до історії власне України, то перш за все слід зазначити, що Г.В. Вернадський, а також багато інших істориків, підкреслюють комерційну спрямованість економіки Київської Русі, зазначаючи, що вона не мала специфічно феодальних рис, притаманних Західній Європі [1, с.153].

О. Субтельний підкреслює, що на противагу середньовічному Заходу, де земельна аристократія ухилялася від торгової діяльності, в Київській Русі торгівлю займалися не лише бояри, але й сам князь. Значний розвиток торгівлі і товарно-грошових відносин зумовив необхідність як особистого об'єднання купців, так і об'єднання капіталів.

Г.В. Вернадський зазначав, що «об'єднання купців рано склалися в Київській Русі. Із русько-візантійських договорів десятого століття нам відомо, що греки повинні були виділяти кошти на утримання руських купців окремо по містах. Зазвичай купці одного міста являли собою щось схоже на спільне підприємство. Відомо, що в Новгороді вони об'єдналися в «сотні». Заможні купці, що приймали участь в зовнішній торгівлі, утворили своє власне товариство під назвою «Іваново сто». Вступний внесок до нього доходив до п'ятдесяти гривень сріблом плюс невизначена кількість полотна». Розвиток торгівлі в імперський період викликав появу господарських товариств в новому вигляді. В 1750-х рр. в Росії з'являються перші акціонерні товариства – Темерниковська, Персидська і Середньоазіатська компанії.

Заснування в 1799 р. Російсько-американської компанії було унікальним явищем в історії Росії кінця XVIII-початку XIX ст. Маючи риси акціонерного товариства, компанія також виконувала державно-адміністративні функції. В 20-х роках XIX сторіччя акціонерні підприємства з'являються частіше, а після кримської війни кількість їх швидко зростає, розповсюджуючись на різні галузі народногосподарської діяльності, часто у супроводженні притаманної їм хвороби - акціонерної горячки [3, с. 144].

У кінці XIX-на початку XX такими вченими, як Цитович, Башилов, Гольмстен, Федоров, Шершеневич, була розроблена теорія юридичної особи і, зокрема, господарського товариства. Узагальнюючи стан законодавства на початок XX століття і практику Правлячого Сенату, Г.Ф. Шершеневич виділяв наступні види товариств: а) артіль; б) повне; в) командитне (на вірі); г) акціонерне; д) також визначаючи виділення із акціонерних товариств новий для того часу вид товариства на паях, близький аналог нинішнього товариства з обмеженою відповідальністю [2, с. 56].

Разом з тим Шершеневич зазначає про наявне на той час падіння корпоративних підвалин купецтва порівняно з попередніми часами, можливо,

маючи на увазі розмивання купецтва як суспільного стану, яке знайшло законодавче вираження у Законі від 8 серпня 1898 р.

В Росії і до 1917 року, і під час НЕПу більшість купецьких торгових домів існувало саме в формі повних товариств або товариств на вірі. Повні товариства, широко розповсюджені в дореволюційній Росії, як правило, були формою сімейного бізнесу (часто зустріча лись товариства братів, батька і синів тощо). До 1917 року разом із терміном «повне товариство» широко використовувався термін «товариство», без вказання на його вид. Замість терміну «учасник» широко використовувався термін «товариш». Така термінологія вказує на історичну давність повного товариства і на особливу, особисто-довірительну природу його утворення.

Описуючи історію і взаємопов'язаність цивільного і господарського права в Русі, потім Росії, Шершеневич зазначив: «В Росії не було історичних підстав до обособлення торгового права». В стародавній Росії не було розділу суспільства на стани, які у взаємній боротьбі висунули б свої привілеї. Навпаки, російська історія представляє єдність всього громадянського суспільства. Тому не було ґрунту для з'явлення феодального або купецького права [4, с. 21].

Якщо іноді торговий оборот вимагав для себе деяких юридичних особливостей, то вони знаходили собі місце в загальних законодавчих пам'ятниках, а не відокремлювались в особливу систему. Такі, наприклад, встановлення про займ і поклажу в Руській Правді, Псковській Судній Грамоті. Та ж єдність права спостерігається і в московський період російської історії. В боротьбі за свою політичну самостійність Московська держава сформувала такий суспільний лад, в якому не могло бути місця становій автономії. Все населення являло одну масу, яка служила государю, як представнику ідеї державності.

Особливу увагу слід акцентувати на тому, що в XIX сторіччя в Русі, Україні і Росії не існувало ні окремого судочинства для господарських спорів, ні окремих судів. При Петрі I була зроблена спроба створити окремі купецькі суди при

магістратах, але вони мали цілком сословний характер і не прижилися, про причини було сказано вище. В 1808 році було засновано Одеський комерційний суд, перший з комерційних судів Російської Імперії. Основна мета створення окремого комерційного суду – спрощення і прискорення судочинства з комерційних спорів в умовах Одеського порто-франко. До початку судової реформи ХІХ століття він був уже не унікальним явищем – комерційні суди існували також в Таганрозі, Феодосії, Архангельську, Ізмаїлі, Петербурзі, Москві, Тифлісі, Ревелі, Варшаві тощо. Діяльність комерційних судів в той період регулювалась Указом Імператора від 14 травня 1832 р., яким було затверджено «Устав судопроизводства торгового» [5, с.78].

Таким чином, дорадянську історію розвитку корпоративного права можна поділити на три періоди, яким умовно дамо назву: патріархально-традиційний (до ХІХ ст), імперський (перша половина ХІХ ст), імперсько-капіталістичний (друга половина ХІХ–1917 роки). Законодавче закріплення корпоративних відносин в майже сучасному вигляді відноситься до третього періоду. Під час цього розвитку в руському і російському праві «торгове право» так і не відокремилося від цивільного. У будь-який період дорадянської історії головним джерелом норм, які регулюють торговий оборот, було загальноцивільне зобов'язальне право. Короткий півсторічний період існування окремої комерційної юрисдикції поряд із загальноцивільною юрисдикцією як торгових, так і корпоративних спорів показав абсолютну непотрібність окремих торгових судів.

Самостійного розвитку корпоративне право в Україні набуває з 1991 року, після розпаду СРСР. У цей період приймається ряд нормативних актів, які створюють для нього основні засади. Серед таких можна назвати: закони України «Про підприємництво», «Про власність», «Про підприємства в Україні», «Про цінні папери та фондову біржу», «Про господарські товариства». А з прийняттям у 1992 році таких законів України, як «Про приватизацію державного майна» та «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)»,

розпочинається приватизація, яка і стає постійним джерелом збільшення корпоративних прав [6, с.135].

Разом із тим аналіз якісних факторів сучасної ринкової ситуації свідчить про те, що становлення корпорацій у нашій країні проходить у складних умовах збереження інвестиційного голоду. І це незважаючи на постійне вдосконалення механізмів регулювання корпоративних відносин. У цій ситуації існує об'єктивна потреба у створенні й упровадженні загальноєвропейських стандартів і правил.

Розробляючи нове законодавство чи реформуючи чинне, український законодавець має враховувати неможливість механічного перенесення правових положень ЄС, без врахування особливостей національного законодавства. Для забезпечення поступового наближення законодавства у процесі провадження нормотворчої діяльності необхідно враховувати окремі положення актів законодавства ЄС настільки, наскільки це доцільно для України з огляду на економічні, політичні та соціальні наслідки прийняття відповідних правових норм, наближених до вимог законодавства ЄС¹. Уважаємо, що в цьому випадку при адаптації та гармонізації корпоративного законодавства України та країн Європи необхідно виходити із загальних принципів, що діють у правових системах держав — членів ЄС. Такими загальними принципами є основні права людини, юридична визначеність, пропорційність, рівність, право бути заслуханим, субсидіарність, взаємна довіра й прозорість [7, с.59].

1.2. Поняття корпоративних прав. Корпоративне законодавство в Україні.

В умовах сьогодення, коли відбувається стрімкий розвиток усіх сфер суспільних відносин в Україні, з'являється все більша кількість юридичних осіб корпоративного типу, які здійснюють чималий вплив на економічні процеси. А

тому, актуальності не втрачає проблема визначення «корпоративні права» як на науковому, так і законодавчому рівнях.

Закріплення неоднозначних визначень «корпоративні права» в Господарському кодексі України (далі ГКУ), Цивільному кодексі України (далі ЦКУ), Податковому кодексі України (далі ПКУ) та в інших законодавчих актах призводять до значних труднощів у правовому регулюванні корпоративних відносин та чималих казусів і у судовій практиці. Дана проблема породила цілий ряд дискусій між науковцями щодо формулювання єдиного правильного визначення «корпоративні права». Тому за необхідним є здійснити доктринальний та правовий аналіз.

Дослідженню проблем, пов'язаних із корпоративним правом, корпоративними відносинами присвячено праці таких науковців, як: В. А. Белова, В. А. Васильєвої, О. М. Вінника, О. І. Зозуляк, В. М. Кравчука, В. В. Луця, І. Б. Саракун, В. М. Махінчука, І. В. Спасибо-Фатєєвої, І. Р. Калаура, Н. С. Бутрин-Бока, Л. В. Сіщук, О. Р. Ковалишина та ін.

Відповідно до ст. 167 ГК України «корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами» [8].

Не можна не погодитись із думкою Н. С. Бутрин-Бока, яка на основі дефініції, закріпленої в ГК України виводить ряд позитивних моментів, в одному з яких акцентує увагу на тому, що «...у ГК України (на відміну від попередніх нормативно-правових актів) розглянуто корпоративні права не як право власності на частку в статутному фонді, а як правові можливості суб'єкта, частка якого визначається в статутному капіталі (майні) господарської організації» [2, с.55]. Підтримуємо і думку, що корпоративним правом у цивільно-правовому розумінні

«доцільно вважати правовий зв'язок, який виникає між засновником (учасником) юридичної особи та новоствореним суб'єктом у результаті реалізації засновницького права» [12, с. 150].

ЦК України, на жаль, не використовує поняття «корпоративні права», натомість вводить поняття «право участі у товаристві» (ст. 100 ЦКУ)[9]. А відповідно до ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства», ««корпоративні права» – сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які випливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами» [11].

В свою чергу, податкове законодавство України трактує: «...«корпоративні права» - права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами» [10].

Також можна і дещо погодитися із позицією В. М. Кравчука, який визначає, що корпоративні права – це сукупність правових можливостей учасника певної юридичної особи, зміст яких визначається її організаційно-правовою формою. [22, с. 261].

Досліджуючи праці науковців, цілком аргументовано можна окреслити розуміння корпоративного права як в об'єктивному, так і суб'єктивному розуміннях. І ми підтримуємо цю думку. В. А. Васильєва вказує, що для всіх суб'єктивних корпоративних прав характерне наступне: 1) вони викають у результаті створення юридичної особи; 2) виражають відносини між засновником та юридичною особою; 3) мають організаційно-майновий характер, тобто

передбачають право на управління або участь в управлінні, право на доходи; 4) пов'язані з впливом засновника на формування волі юридичної особи; 5) пов'язані з опосередкованим правом на майно юридичної особи при її ліквідації [21, с. 224]. На противагу цьому, І.Я. Бабецька зазначає, що корпоративні права здебільшого визначаються наявністю майнової участі у статутному капіталі чи майні корпорації. Головною ознакою корпоративних прав є те, що їх здійснення безпосередньо чи опосередковано спрямоване на задоволення майнових інтересів їх носіїв, а специфічною ознакою, що виокремлює корпоративні права в окрему групу цивільних прав, є те, що вони виражають відносини між учасниками (засновником) та товариством, а також між самими учасниками (засновниками) товариства [1, с.154]. Однак слід зауважити, що корпоративні права все ж таки є «сукупністю» і «цілісністю», а тому наділені не лише «майновим інтересом».

В юридичній літературі існує велика кількість класифікацій корпоративних прав. Так, О. Вінник у своїх наукових працях пропонує розділяти корпоративні права на основні, що притаманні учаснику будь-якої господарської організації, спеціальні (пов'язані з певною організаційно-правовою формою або виключним видом діяльності організації) та локальні, які передбачені установчими документами. Інші ж дослідники за змістом виділяють два види корпоративних прав:

- повні – включають і організаційні, і майнові права;
- неповні (обмежені) – або організаційні, або майнові права [17, с. 8].

О. Воловик вважає, що правоможності, які входять до складу корпоративних прав, включають як майнові, так і організаційні права. Якщо перші – це право на участь у формуванні статутного фонду підприємства, розподілі прибутку та отриманні дивідендів, частки майна (при ліквідації підприємства) тощо. До складу організаційних належать право на участь в управлінні підприємством, право на отримання інформації про його діяльність та ін. [4, с.20].

Отже, із вищенаведеного можна зробити певні висновки:

- визначення «корпоративні права» є неоднозначним, як серед науковців, так і у законодавчих актах, що і до сих пір спричиняє дискусійний характер;

- корпоративні права мають складну структуру, адже, як бачимо, включають в себе майнові, немайнові та організаційні права. Хоча і головною ознакою корпоративних прав є те, що їх здійснення спрямоване на задоволення майнових інтересів та отримання майнових благ учасниками корпоративних правовідносин, однак вони є цілісними і неподільними;

- вважаємо за необхідне закріпити єдине визначення «корпоративні права» у законодавчому акті, щоб у подальшому полегшити вирішення правових баталій.

Система корпоративного законодавства може бути представлена як чотирьохрівнева, у якій перший рівень ідентифікується відповідними нормами Конституції України та міжнародно-правовими документами. Щодо останніх – то це, наприклад, принципи корпоративного управління Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) .

Другий рівень – це законодавчий, який представляється законодавчими актами щодо створення, діяльності та припинення корпорацій, і третій (підзаконний рівень) включає підзаконні нормативно-правові акти з цих питань. Четвертий рівень складають локальні правові акти, що приймаються засновниками корпорації, загальними зборами та органами внутрішнього управління, включаючи статут, договори, кодекс корпоративної поведінки тощо.

Корпоративний (локальний) правовий акт – документ органу корпорації, що містить корпоративні норми та регулює різні сфери діяльності товариства: управління товариством, фінансові питання, цінні папери товариства [13, с.31].

Таким чином, система корпоративного законодавства – це, з формальної точки зору, сукупність результатів діяльності державних органів управління та суб'єктів господарювання, тобто нормативно-правові акти та акти договірної характеру, які регулюють корпоративні правовідносини.

Нормативно-правові акти корпоративного законодавства, що можуть бути представлені, як зазначалось, у вигляді чотирирівневої системи, можна класифікувати за різними підставами. Наприклад, у залежності від об'єкта правового регулювання, суб'єкта прийняття акта (норми) корпоративного законодавства, виду нормативно-правових актів і т.д.

Так, залежно від об'єкта правового регулювання слід розрізняти кодифіковані, спеціальні та комплексні джерела корпоративного законодавства. Кодифікованими нормативно-правовими актами є Господарський кодекс України; Цивільний кодекс України [9] (ЦКУ).

ГКУ регламентує правовий статус господарських товариств, зокрема, надає поняття підприємства, господарського товариства, визначає організаційно-правові форми господарського товариства, їх види, порядок утворення статутного капіталу господарського товариства, управління ним, права та обов'язки учасників господарського товариства та ін. Низка питань, пов'язаних з утворенням, функціонуванням та припиненням господарського товариства вирішується на рівні ЦКУ. Оскільки господарське товариство є юридичної особою, то на нього поширюються норми цивільного кодексу щодо юридичної особи [8].

Отже, представлення нормативно-правових актів корпоративного законодавства у вигляді чотирьохрівневої системи дозволяє з достатньою повнотою виявити і систематизувати відповідні правові акти.

2. ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ, РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ.

2.1. Загальна характеристика законодавства України про корпоративні права.

Відповідно до ст. 167 ГК корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами [8].

Визначення корпоративних прав наведено також і в п. 1.8 Закону «Про оподаткування прибутку підприємств»: корпоративні права – це право власності на статутний фонд (капітал) юридичної особи або його частку (пай), включаючи права на управління, отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також активів у разі її ліквідації відповідно до чинного законодавства, незалежно від того, чи створена така юридична особа у формі господарського товариства, підприємства, заснованого на власності однієї юридичної або фізичної особи, або в інших організаційно-правових формах.

Обидва поняття близькі за змістом, але в цивільному обороті, на наш погляд, слід керуватися поняттям, наведеним у ГК, оскільки воно є загальним. Серед іншого різниця між цими поняттями полягає, зокрема, в тому, що Закон «Про оподаткування прибутку підприємств» пояснює корпоративні права як право власності на статутний капітал або його частку, а ГК – як права особи, частка якої визначена в статутному капіталі [8].

Тобто конструкція права власності до корпоративних прав вже не застосовується. ЦК вводить нове поняття – право участі в товаристві. Категорія

корпоративних прав у цьому нормативному не використовується. Однак за своїм призначенням ці кантори є близькими. Відповідно до ст. 100 ЦК право участі у товаристві є особистим немайновим правом і не може окремо передаватися іншій особі [9]. Як бачимо, закон дає лише загальну характеристику цього права як особистого немайнового, але не відкриває його змісту, як це зроблено у ст. 167 ГК[8]. Без вказівки на конкретні права та правомочності, визначає корпоративні права Закон України “Про режим іноземного інвестування” від 19.03.1996 р. Так відповідно до ст. 2 зазначеного закону, корпоративні права це право власності на частку (пай) у статутному фонді юридичної особи, створеної відповідно до законодавства України або законодавства інших країн.

Відповідно до п.п. 14.1.90 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України (далі – Кодекс) корпоративні права – права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами [10].

Так, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2004 р. № 155 «Про затвердження Основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави» корпоративні права держави – це право держави, частка якої визначається в статутному капіталі господарського товариства, що включає право на управління цим товариством, отримання певної частки його прибутку (дивідендів), активів у разі ліквідації відповідно до законодавства, а також інші права, передбачені законом та установчими документами.

У ЗУ «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 р. також дано визначення корпоративним правам. Під якими розуміються сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які впливають з права

власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами [11].

На нашу думку, визначення корпоративних прав повинно будуватися, виходячи з того, що:

– корпоративні права з акції (частки) слід відмежовувати від речових прав на акцію (частку). Корпоративні права є елементом господарсько-правового статусу особи як учасника (підприємства), тоді як речові права на акцію (частку) є елементом цивільно-правового статусу особи як власника (акції, частки). Отже, корпоративні права – це права щодо відповідного товариства та інших його учасників (за наявності);

– корпоративні права встановлюються законодавством і установчим документом господарського товариства відповідно до його організаційно-правової форми;

– корпоративні права не є доступними для осіб, які не мають статусу учасника відповідного товариства: жодні інші особи крім учасників не мають права голосувати на загальних зборах, отримувати дивіденди та ін., отже, ці права є ексклюзивними;

– реалізуючи корпоративні права учасники безпосередньо вирішують усі важливі питання діяльності товариства: хто саме буде директором, чи варто розподілити прибуток між учасниками як дивіденди або ж ці кошти мають бути спрямовані на збільшення статутного капіталу, і нарешті – чи слід товариству взагалі продовжувати діяльність або припинити її шляхом ліквідації/реорганізації, тобто, реалізація корпоративних прав учасників значною мірою визначає долю та буття товариства [14, с.148].

Отже, ці права є вирішальне значущими для товариства:

– реалізуючи корпоративні права учасники безпосередньо отримують блага від діяльності товариства у вигляді дивідендів або майна (у випадку ліквідації або виходу);

– комплекс корпоративних прав, представлених акцією чи часткою є неподільним.

2.2. Шляхи реалізації корпоративних прав у системі управління господарськими товариствами.

Право участі в управлінні господарським товариством його учасники реалізують, насамперед, шляхом участі в роботі вищого органу товариства, яким є загальні збори учасників (акціонерів). Зазначене право — як таке, так і його законодавче регулювання та порядок його здійснення — викликають багато проблем, які потребують свого дослідження для підвищення ефективності реалізації учасниками господарських товариств своїх корпоративних прав.

Слід зазначити, що учасники беруть участь в управлінні товариством шляхом участі в загальних зборах. У ст. 145 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК), яка має назву «Управління товариством з обмеженою відповідальністю», йдеться про загальні збори учасників. Про право на управління, яке надається акцією (тобто право акціонерів на управління) йдеться в ст. 6 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» [9].

До того ж це право мають всі акціонери, а тим самим — реалізовувати його всім можна лише на загальних зборах, оскільки участь в інших органах товариства будуть брати тільки ті з них, які були туди обрані. Сукупна воля акціонерів виражається на загальних зборах безпосередньо, на відміну від інших органів АТ, в яких ця воля знаходить свій вираз «на підставі прийнятих на себе посад» [11].

За відсутності такого порядку стосовно права участі учасників повних товариств та повних учасників командитних товариств, тим не менш, складається

подібна ситуація, адже саме таким шляхом можна досягти взаємної згоди, що вимагається для вирішення питань управління ними. Загальні збори є органом для виразу спільної (єдиної) волі учасників (акціонерів). І якщо всі учасники товариства є такими, що мають це право, то законодавство має встановити такі механізми, які б забезпечували всім учасникам його реалізацію.

Слід також звернути увагу на те, що це право, а не обов'язок, і тому його нездійснення не призводить до негативних наслідків для учасника, якого не можна виключити з товариства, якщо він не бере участі у загальних зборах. Разом із тим законодавство має так врегулювати це питання, щоб нездійснення учасником права на участь в управлінні негативно не відбилося на правах інших учасників товариства.

Тобто якщо питання про розподіл прибутку та виплату дивідендів має вирішуватися тільки загальними зборами, то відсутність кворуму на них внаслідок ігнорування учасниками призведе до того, що всі учасники не отримають дивідендів за результатами річної діяльності товариства. Ці та подібні їм приклади свідчать про необхідність запровадження в законодавстві такого механізму, який би гармонізував право на участь в управлінні кожного учасника товариства з правами всіх учасників, які залежать від реалізації цього права кожним (або, в будь-якому разі — певної кількості учасників). Зазначені питання стосуються визначення кворуму, застосування альтернативних механізмів реалізації учасниками права на участь в управлінні – опитування тощо [15, с.125].

Можна зазначити такі тенденції реалізації учасниками їх права на участь в управлінні:

а) зниження активності виявляється у двох випадках, якщо має місце значне АТ (АТ з великою чисельністю акціонерів), в якій багато дрібних акціонерів, та якщо АТ створено в процесі приватизації із залученням приватизаційних паперів. В Україні наближується до нуля кількість значних АТ, створених із залученням коштів численних осіб, які придбали акції на ринку. Частіше особи стали

учасниками значних АТ в процесі приватизації державного майна, вклавши свої приватизаційні па - пери.

Поступове скуповування їх акцій, прагнення «звукити» коло учасників, забезпечивши участь в управлінні означених осіб, перетворення АТ на іншу організаційно-правову форму, за загальним правилом, проблему участі дрібних акціонерів в управлінні поступово мінімізують. В будь-якому разі, слід розуміти, що учасники, які мають незначну кількість голосів, усвідомлюють своє становище в корпоративному управлінні і не прагнуть взяти участь у загальних зборах. Тим паче, коли це пов'язано з витратами на переїзд, оформленням відпусток та ін. Їх інтерес зосереджується лише на майнових правах, а точніше – бажанні отримання ними дивідендів (доходів) від своїх вкладень;

б) навпаки, підсилення активності має місце там і тоді, серед тих учасників, які відіграють роль в корпоративному управлінні завдяки своїм часткам у статутному капіталі (пакетам акцій), а також серед невеликих колективів учасників, пов'язаних між собою фактично єдиною діяльністю, адже в таких корпораціях, зазвичай, учасники й працюють. Хоча фіксуються подекуди й «спалахи» активності дрібних акціонерів за певних випадків — міноритаріїв часто використовують для боротьби за якісь свої інтереси інші особи, можливо, навіть, і сторонні [16, с.47].

Звичайно, що на здійснення учасниками свого права на управління та й взагалі – на належний рівень функціонування органів господарських товариств — істотно впливає законодавче забезпечення прав учасників, економічне, психологічне, соціальне, культурне середовище діяльності корпорацій, усталеність правових механізмів в країні. Право на участь в управлінні має аналізуватися на тлі його суб'єктів та порядку здійснення і захисту.

2.3. Аналіз сучасного стану системи захисту корпоративних прав в Україні.

Однією з найважливіших задач у сфері ефективного функціонування корпоративного сектору є забезпечення своєчасного і справедливого розгляду корпоративних спорів. У той же час, як відомо, на сьогодні можливості учасників цих спорів у виборі альтернативних засобів захисту порушених прав суттєво обмежені. Існує законодавчо введена монополія господарських судів на розгляд корпоративних спорів. Це призводить до відсутності «конкуренції» у сфері розгляду цих спорів, а отже, і до зловживань правом з боку зазначених судів.

За змістом пунктів 1.1, 1.2, 2.2 Рекомендацій до виключної компетенції господарських судів відносяться справи у спорах між учасниками (акціонерами, засновниками) господарського товариства і господарським товариством, пов'язані з реалізацією та захистом корпоративних прав.

Такого роду «монополізм» господарських судів не є виправданим, оскільки призводить не тільки до обмеження можливостей учасників у виборі альтернативних засобів захисту порушених прав, й до відсутності «конкуренції» у сфері розгляду корпоративних спорів, а отже, і до зловживань правом з боку зазначених судів [18, с.86].

До альтернативних засобів захисту порушених прав ми відносимо, перш за все, третейські суди. Третейські суди – це недержавні органи, які виносять свої рішення від власного імені. Відповідно до Закону України «Про третейські суди», такі суди можуть створюватися виключно при всеукраїнських громадських організаціях, організаціях роботодавців, фондах і товарних біржах, торгово-промислових палатах, всеукраїнських асоціаціях кредитних спілок, об'єднаннях або асоціаціях суб'єктів підприємницької діяльності, у тому числі комерційних банків України.

У той же час компетенція третейських судів законодавством України постійно обмежується. Згідно зі ст.6 «Підвідомчість справ третейським судам» Закону «Про третейські суди», з юрисдикції третейських

судів, які в порядку, передбаченому зазначеним Законом, можуть розглядати будь-які справи, що виникають із цивільних і господарських правовідносин, вилучено цілу низку справ. При цьому частину з цих справ вилучено, на нашу думку, необґрунтовано. Наприклад, Законом України - № 1076-VI від 05.03.2009 р. ч.1 ст.6 доповнено п.10), згідно з яким з юрисдикції третейських судів вилучаються справи, що виникають із корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, пов'язаних із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цих товариств.

Як відомо, справи у спорах між учасниками (акціонерами, засновниками) господарського товариства та господарським товариством пов'язані з реалізацією та захистом корпоративних прав віднесено до виключної компетенції господарських судів. Однак є підстави вважати, що встановлення такого роду порядку судової юрисдикції, порушуючи право осіб на вибір судочинства, обмежує право людини на судовий захист, на звернення до суду за вирішенням спору[19, с.17].

Як показує світова практика, використання недержавного судочинства у розгляді будь-яких справ, що виникають з економічних відносин, сприяє стабільності в цих відносинах між сторонами в спорі, що робить благотворний вплив на розвиток економіки в цілому. Адже недержавні суди використовують переважно методи арбітрування, результатом яких є не одержання верху над супротивною стороною, а досягнення згоди щодо розв'язання конфлікту. Саме це є іманентними спорами, що впливають з економічних відносин, робить рішення,

які виносяться недержавними судами, і справедливими, і такими, що виконуються добровільно.

Усе третейське судочинство засноване на довірі сторін до конкретної людини, яка має гарну репутацію, спеціальну освіту, здатна зважено розсудити конфлікт, що впливає з цивільних чи господарських відносин. Єдина обов'язкова вимога – щоб кандидатура третейського судді була схвалена як позивачем, так і відповідачем у цивільній справі. Тільки в цьому випадку рішення такого судді визнається легітимним і може бути передано на виконання до державної виконавчої служби.

Експерти стверджують, що звернення до третейських судів дозволяють банкам заощадити і час, і гроші. Адже державні суди зараз дійсно перевантажені, і звернення сторін спору до третейського суду дозволяє швидше домогтися розгляду спору. А оперативність вирішення конфлікту завжди супроводжується економічними вигодами.

Ще однією перевагою для сторін є можливість вибору складу суддів для розгляду конкретного спору, а також «остаточність» його рішень. Як показує практика, кількість оскаржених рішень дійсно прагне до нуля. Частка оскаржень становить близько 0,1 % від кількості поданих позовів. Таким чином, доцільно внести зміни до відповідних правових актів щодо обмеження юрисдикції третейських судів, зняти обмеження щодо розгляду ними спорів, які впливають з корпоративних відносин [20, с.325].

Отже, враховуючи такий стан речей, варто закріпити на рівні законодавчих актів про господарські товариства можливість проведення загальних зборів з використанням заочного голосування не тільки через нотаріальне посвідчення підписів на документі, а й з можливістю застосування електронного аналогу, з правом вибору альтернативного алгоритму дій.

Тим більше, зарахування результатів голосування з кожного окремого питання, в разі обрання заочної форми голосування залежить від тексту,

підписаного суб'єктом корпоративних прав, головне щоб порядок денний вчасно був наданий кожному з засновників (учасників) для можливості відповідного реагування та підготовчих дій. Для спрощення традиційної системи виконавчих органів товариства, в українському законодавстві варто трансформувати інститут Наглядової ради в інститут Ради директорів. Такий підхід, в першу чергу, буде відповідати світовій практиці, подруге, дозволить залучити більше коло іноземних інвесторів, через корпоративну форму інвестування, які за такою моделлю звикли працювати у своїх країнах і вона є їм зрозумілою. Це є тим більше актуальним на тлі спостереження світової тенденції, відповідно до якої більшість компаній переходить до одного колегіального органу – Ради директорів, та поєднують в собі функції Наглядової ради та Правління.

Спостерігаючи бажання законодавця ввести Наглядову раду по аналогії з акціонерним товариством, і в товариства з обмеженою відповідальністю, і в товариства з додатковою відповідальністю, слід констатувати відсутність європейського підходу до системи виконавчих органів товариства, її ускладнення. Але неврахування сучасних тенденцій у цьому напрямку стане підставою для гальмування реформування на шляху корпоративного управління.

Для охорони та захисту суб'єктивних корпоративних прав важливим є встановлення механізму та способів захисту права учасника на вихід із господарського товариства, враховуючи декларативність права учасників на вихід та його процедуру реалізації [23, с.318].

На даний час ні Цивільним, ні Господарським кодексами, ні Законом України «Про господарські товариства» не регламентований механізм виходу, що призводить до різного тлумачення норм і неоднозначної судової практики. А та практика, яка склалася, є не сприйнятою з позиції невідповідності висновків судових органів правовій природі положень Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» .

Здійснення господарської (підприємницької) діяльності, участь у такій діяльності шляхом володіння корпоративними правами і можливістю приймати участь в управлінні товариством є правом, а не обов'язком особи (за винятком державного та комунального сектору економіки), тому реалізація права виходу учасника господарського товариства та момент такого виходу повинна бути пов'язана з державною реєстрацією, як фактом засвідчення набуття або позбавлення статусу носія корпоративних прав. І для можливості безперешкодної реалізації такого права на вихід, в разі відсутності виконавчого органу (вірніше, неможливості його скликання), тобто відсутності осіб, до яких подається відповідна заява та яких можна зобов'язати вчинити дії щодо реєстрації виходу учасника зі складу товариства, важливим є визначення в законодавстві процедури виключення за допомогою державного реєстратора, як дієвого, позасудового, інституційного механізму у захисті інтересів суб'єктів корпоративних прав [24, с.58]

3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ

Сьогодні у світовому масштабі відбувається процес фундаментального реформування корпоративного права. Основним вектором при проведенні реформ є зменшення регуляторного навантаження на товариства, створення для них максимально сприятливого правового середовища. Відставання ж країни у світовій конкуренції корпоративних законодавств погіршує інвестиційний клімат і сприяє витоку національного капіталу за кордон. Україна мусить вивчати зарубіжний досвід регулювання корпоративних відносин і сприймати найкраще з напрацьованого іншими країнами в цій сфері.

Україна визнає, що реалізація завдань щодо одержання статусу асоційованого членства в ЄС, покладає на неї високі зобов'язання. Сучасний стан співробітництва українських і європейських корпорацій можна умовно назвати «спрощеною» формою співробітництва. Вона має такі основні характеристики:

1. Співробітництво між Україною та країнами ЄС сьогодні має обмежений характер щодо форм економічних зв'язків, впливу на українську економіку.
2. Україна виступає реципієнтом кредитів, грантів й інших коштів на дво- та багатосторонній основі, які надаються на реалізацію окремих проектів розвитку ринкової інфраструктури.
3. Структура торгівлі між ЄС й Україною аналогічна структурі торгівлі ЄС із країнами, які розвиваються.
4. В економічних зв'язках між українськими та європейськими корпораціями сьогодні переважають прості експортно-імпортні операції, бартерний обмін, операції з давальницькою сировиною. Сьогодні європейський ринок для українського бізнесу – це джерело товарів та валюти, а не капіталу й технологій.

5. Співробітництво проводиться на двосторонній основі, причому українські та європейські суб'єкти корпоративних відносин зацікавлені не стільки в зближенні національних законодавств і стандартів, скільки в конкретних угодах щодо взаємного захисту інвестицій та відхилення подвійного оподаткування, можливостях для європейських корпорацій скористатися національним страхуванням експортних кредитів і закордонних капіталовкладень [25, с.20].

Чітке та зрозуміле законодавство має важливе значення для створення та діяльності компаній в рамках Європейського Союзу. Регулювання створення компаній в межах ЄС позитивно відбулось на території всіх країнах-членах. Хоча, триваюча розбіжність між правовими системами, відбивається в нездатності держав-членів досягти згоди по ряду ключових умов, які вимагаються від новоутворюваних компаній, що, в свою чергу, ускладнює процеси заснування.

Законодавство зі створення компаній було розробленим порівняно давно і згодом почало не відповідати сучасним економічним вимогам внутрішнього ринку. Директиви ЄС, які регулюють питання утворення різних видів компаній, протягом всього часу своєї дії постійно вдосконалювалися та зазнавали змін, поправки до них вносилися неодноразово. На даний час ключові директиви щодо цього питання замінені новими директивами з урахуванням усіх змін та пропозицій.

У цілому регулювання юридичних осіб у Європейському Союзі залишається на національному рівні, а корпоративне право останнього має субсидіарний характер. Основним механізмом його реалізації є директиви, прийняті на підставі положень § 2 ст.44 Договору про ЄС, де розкривається свобода установи.

Ця свобода діє і стосовно юридичних осіб, які є комерційними організаціями і теж визнані суб'єктами права Євросоюзу [15, с.125]. Відповідно до ст.48 Договору про ЄС, торговельні товариства, створені згідно із законодавством однієї з країн-членів, користуються свободою самостійної економічної діяльності нарівні з громадянами Євросоюзу.

За допомогою приписів Договору про ЄС можна виділити основні цілі регламентації юридичних осіб у праві Євросоюзу, а саме:

- забезпечення свободи установи юридичних осіб і зняття перешкод на шляху відкриття філій, представництв і дочірніх товариств на території будь-якої країни-члену ЄС на умовах національного режиму останньої;

- установлення єдиних мінімальних вимог до юридичних осіб, у першу чергу надання учасникам і кредиторам цих осіб рівнозначного захисту на всій території Євросоюзу;

- полегшення діяльності трансєвропейських компаній шляхом усунення бар'єрів, що впливають із розходжень, існуючих між національними правовими системами;

- заохочення співробітництва між юридичними особами різних країн – членів у всіх сферах економічної діяльності.

Подальшою тенденцією розвитку корпоративного права ЄС повинна стати не стільки гармонізація національного права держав-учасниць, скільки усунення перешкод для трансграничного бізнесу в Європі, зокрема, забезпечення можливості створення наднаціональних структур корпоративного типу (як Європейська публічна компанія, Європейська приватна компанія, Європейський кооператив та ін.). При цьому Євросоюз має забезпечити максимально широкий вибір організаційно-правових форм ведення бізнесу – національних і наднаціональних. Крім того, компаніям належить мати змогу змінювати своє місцезнаходження з однієї країни ЄС на іншу без перереєстрації, а більш ефективним може стати процес здійснення транскордонних реорганізацій і поглинання компаній [14, с.151].

Європейська комісія в документах, присвячених реформуванню права компаній, рекомендує ширше використовувати інші інструменти створення корпоративного права ЄС: регламенти, стандарти найкращої корпоративної

практики, модельне законодавство, модельні форми документів (статути компаній, доручення акціонерів).

20.02.2012 р. у Брюсселі Європейська комісія провела поглиблену консультацію з питань про майбутнє корпоративного права Євросоюзу. Європа потребує такого права компаній, яке було б адаптовано до вимог сучасного суспільства й до еволюції економічного середовища. Корпоративне право ЄС відіграє центральну роль у створенні внутрішнього ринку. Необхідно дослідити можливість урегулювання сьгоднішніх проблемних сфер існуючими правовими засобами. Для залучення до цього громадськості і з'ясування потреб усіх заінтересованих сторін Єврокомісія запровадила он-лайн консультацію для накопичення коментарів [13, с.31]. Вона була організована з метою вироблення загальних орієнтирів розвитку корпоративного права ЄС і для розроблення чіткіших ініціатив у даній царині.

Корпоративне право продовжує зазнавати фундаментальних змін у Європі. Усі європейські країни взяли на себе зобов'язання реформувати національне законодавство згідно з вимогами права ЄС. Однією з особливостей останніх реформ права компаній є ініціативи з підвищення ефективності корпоративного управління.

Пропозиції щодо розвитку корпоративного законодавства повинні фокусуватися на формуванні основних правил, на чіткому визначенні повноважень органів управління компанії, а також адміністративних і судових органів. Такий підхід дозволить підвищити передбачуваність умов розвитку корпоративних відносин.

Сучасне корпоративне право становить заплутаний і суперечливий конгломерат нормативних приписів, результатом яких є брак визначеності практично в будь-якій сфері регулювання. Особливо ситуація ускладнилась після фактично одночасного вступу в дію ЦК, ГК та Закону про державну реєстрацію [12, с.154].

Слід зазначити, що необхідною умовою успішного розвитку корпоративного законодавства України має стати комплексність регулювання та стратегічний підхід. Для виходу вітчизняного корпоративного права із кризового стану необхідно провести в Україні комплексну фундаментальну реформу. Ідеться не про просте узгодження норм ЦК, ГК й Закону "Про господарські товариства", при проведенні реформи повинні бути опрацьовані всі основні інститути корпоративного права з метою забезпечення максимальної ефективності законодавства. Для реалізації цього завдання слід затвердити Концепцію розвитку корпоративного законодавства України, а також створити спеціальну робочу групу із провідних фахівців у галузі корпоративного права та суміжних галузей для розробки основних заходів щодо реалізації реформи. Основним орієнтиром при проведенні реформування має стати законодавство ЄС (поточне і перспективне). Однак потрібно враховувати й законодавчий досвід інших країн. Особливо корисним може стати досвід Росії, де вже на державному рівні поставлено питання стосовно проведення масштабної реформи корпоративного законодавства з урахуванням нових європейських підходів.

ВИСНОВКИ

Отже, корпоративне право – це право особи, що об'єднує свої зусилля та капітал, бути учасником корпорації (юридичної особи). Всі інші суб'єктивні права учасника, що витікають із його участі в тій чи іншій організації, є похідними і розкриваються через поняття змісту корпоративного права. Серед численних ознак корпоративних прав, необхідно визначити ключові з них, такі, як: 1) закріплюються у законодавстві та локальних нормах; 2) набуваються первісним способом (безпосередньо від господарського товариства) або похідним (внаслідок розпорядження ними); 3) виражають відносини між учасником (засновником) та товариством, а також між самими учасниками (засновниками) товариства; 4) мають майновий, немайновий або організаційний характер, тобто передбачають право на дивіденди, на інформацію, на участь в управлінні тощо; 5) пов'язані з опосередкованим правом на майно господарського товариства при його ліквідації.

Слід зазначити, що ефективний захист суб'єктивних корпоративних прав залежить від ефективності корпоративного управління, від структури, контролю і взаємодії виконавчих органів з учасниками товариств. Складові механізми корпоративного управління потребують певної трансформації, доповнень та коригування на рівні Законів України «Про акціонерні товариства», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», прийняття Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» з врахуванням європейського досвіду. Необхідно надати перевагу саме досудовим формам захисту прав та інтересів учасників корпоративних відносин, які знайдуть своє вираження у спрощеній системі виконавчих органів, через Раду директорів, поєднуючи в собі функції Наглядової ради та Правління.

Варто на законодавчому рівні закріпити чіткий алгоритм дій з приводу очно-заочної форми проведення загальних зборів, що дозволить поліпшити контроль за

їх проведенням та усуне можливі зловживання, включивши поряд з нотаріальною формою посвідчення підпису, використання електронного аналога власноручного підпису на документах. Встановлення механізму та способів захисту права учасника на вихід із господарського товариства через функції державного реєстратора дозволить визначитися з спірними питаннями, пов'язаними з визначенням моменту виходу учасника зі складу товариства та вирішенням питання реалізації такого права у випадку відсутності виконавчого органу, у позасудовому порядку.

Для впровадження до української практики процедури сквіз-аут, що передбачає обов'язок продажу акцій міноритарними акціонерами на вимогу мажоритарних, що має на меті захист інтересів саме міноритарного акціонера, необхідно визначитися з способами державного регулювання фондового ринку, які убезпечать зловживання на ринку цінних паперів. У цьому разі, важливою залишається чітка регламентація процедур визначення справедливої ціни та усунення зайвих погоджень, що впливатиме на прозорість функціонування ринку цінних паперів і забезпечить захист прав та інтересів їх власників. На законодавчому рівні необхідно прописати механізм взаємодії Центрального депозитарію цінних паперів, що формує список акціонерів, які повинні будуть продати належні їм акції та закріпити право міноритаріїв на рецензування звіту щодо ринкової вартості акцій товариства, у разі незгоди з визначенням справедливої ціни.

При приведенні корпоративного законодавства України у відповідність із законодавством ЄС слід керуватися наступними методологічними засадами: 1) для проведення адаптації у пріоритетних сферах мають бути врахованими насамперед акти законодавства ЄС, спрямовані на гармонізацію національних норм корпоративного права в державах – членах ЄС; ті ж акти, що визначають правовий статус наднаціональних юридичних осіб, безпосередньо не є предметом для проведення адаптації (адже в Україні відсутні аналогічні юридичні особи), однак

їх положення можуть бути враховані для більш чіткого розуміння правових доктрин, інститутів, концепцій, методів регулювання й окремих правових понять, що існують у сучасному корпоративному праві ЄС; 2) при адаптуванні треба враховувати не тільки (і не стільки) чинні директиви ЄС, а загальні тенденції та перспективи розвитку європейського корпоративного права, для чого слід звертатися до документів, якими запроваджено фундаментальну реформу корпоративного права на рівні ЄС; 3) для цілей адаптації є вкрай необхідним звернення до положень національного корпоративного права держав-членів ЄС, оскільки тільки ретельне вивчення механізмів та наслідків впровадження вимог директив у національне право держав Євросоюзу допоможе сформувати виважену програму адаптації корпоративного законодавства України до законодавства ЄС; 4) адаптацію доцільно проводити відповідно до вимог Закону "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності", враховуючи при цьому зовнішньополітичну й економічну політику України, рівень її економічного і соціального розвитку, національні інтереси, культуру та традиції; 5) при здійсненні адаптації Україні належить орієнтуватися на адаптацію по суті, на досягнення певних (спільних) цілей у регулюванні, а не прагнути до зовнішньої подібності законів чи норм.

Розробляючи нове законодавство чи реформуючи чинне, український законодавець має враховувати неможливість механічного перенесення правових положень ЄС, без врахування особливостей національного законодавства. Для забезпечення поступового наближення законодавства у процесі провадження нормотворчої діяльності необхідно враховувати окремі положення актів законодавства ЄС настільки, наскільки це доцільно для України з огляду на економічні, політичні та соціальні наслідки прийняття відповідних правових норм, наближених до вимог законодавства ЄС¹.

Уважаємо, що в цьому випадку при адаптації та гармонізації корпоративного законодавства України та країн Європи необхідно виходити із

загальних принципів, що діють у правових системах держав — членів ЄС. Такими загальними принципами є основні права людини, юридична визначеність, пропорційність, рівність, право бути заслуханим, субсидіарність, взаємна довіра й прозорість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабецька І. Я. Корпоративні правовідносини та корпоративні права: до проблеми визначення поняття / І. Я. Бабецька // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. - 2013. - № 8. - С. 150-155.
2. Бутрин-Бока Н. С. Правове закріплення визначення поняття "корпоративні права" за законодавством України / Н. С. Бутрин-Бока // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. - 2016. - Вип. 2. - С. 54-57.
3. Купчак Б. Корпоративні права та їх застосування в господарській діяльності / Б. Купчак, Л. Гачак-Величко // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. - 2010. - Вип. 5. - С. 145-155.
4. Воловик О.А. Об'єкти та суб'єкти корпоративних відносин: напрями досліджень // Економіка та право 2009 № 3- С.19-22.
5. Манцуров І. Г. Оцінка економічної безпеки власності підприємства на корпоративні права / І. Г. Манцуров, О. В. Нусінова // Формування ринкових відносин в Україні. - 2012. - Вип. 1. - С. 75-82.
6. Шуба Б. В. Корпоративні права і їх захист альтернативними способами / Б. В. Шуба, С. О. Юлдашев // Європейські перспективи. - 2013. - № 8. - С. 133-136.
7. Шапошников К. С. Корпоративні права держави: особливості реалізації та управління / К. С. Шапошников // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. - 2012. - Вип. 22(2). - С. 57-62.
8. Господарський кодекс України редакція від 02.08.2017, підстава 1555-18 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
9. Цивільний кодекс України редакція від 19.07.2017, підстава 1982-19// [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
10. Шевчук О.Р. Поняття та правова природа фінансових послуг/ О.Р. Шевчук//. – Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 5 (197)– С. 29 – 32

11. Шевчук О.Р. Ринок фінансових послуг як об'єкт наукового дослідження фінансово-правової науки/ О.Р. Шевчук//. – Адвокат. – 2012. – №10(121). – С. 29 – 32
12. Шевчук О.Р., Ментух Н.Ф. Фінансово–правові засади діяльності Національного банку України у сфері стабілізації грошово–кредитного та валютного ринків України. // О.Р. Шевчук, Ментух Н.Ф.//. – Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право. – 2012. – №30. –Т.2. – С. 29 –3212.
13. Барбара В.П. Проблемні питання застосування законодавства, що регулює корпоративні відносини, в аспекті переходу права власності // Вісник Верховного Суду України. - 2016. - № 1. - С. 29-32.
14. Смітюх А. В. Щодо співвідношення категорій "право на участь у товаристві", "права учасника господарського товариства", "корпоративні права" / А. В. Смітюх // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. - 2014. - Т. 1, вип. 1. - С. 147-152
15. Марущак Я.Корпоративні суб'єктивні правав комерційних товариствах / Я. Марущак // Evropsky politicky a pravni diskurz. - 2016. - Vol. 3, Iss. 5. - С. 123-127.
16. Січевлюк В. А.Процедура звернення стягнення на заставлені корпоративні права у договірному (позасудовому) порядку / В. А. Січевлюк // Правничий вісник Університету "КРОК". - 2010. - Вип. 6(1). - С. 41-51.
17. Вінник О. М.Корпоративні конфлікти та зловживання корпоративними правами в акціонерних товариствах: традиційні та інноваційні способи попередження та розв'язання / О. М. Вінник // Актуальні питання інноваційного розвитку. - 2012. - № 2. - С. 5-12.
18. Бутрин-Бока Н.С.Корпоративні права як предмет заповіту та спадкового договору / Н.С. Бутрин-Бока // Актуальні проблеми правознавства. - 2016. - Вип. 1. - С. 83-87.

19. Зеліско А. В. Підприємницькі юридичні особи приватного права як корпоративні утворення / А. В. Зеліско // Юридична Україна. - 2017. - № 1. - С. 13-20.
20. Ткаченко Н. М. Оцінка та оподаткування вкладів, внесених засновниками до статутного капіталу в обмін на корпоративні права/ Н. М. Ткаченко, І. Л. Цюцяк // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Сер. : Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. - 2013. - Вип. 2. - С. 323-336.
21. Корпоративне право України : підручник / [В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва та ін.]; за заг. ред. В. В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 384с.
22. Кравчук В. М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики / В. М. Кравчук. – К.: Істина, 2005. – 720 с.
23. Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти): монографія / [За заг. ред. В. В. Луця]. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – 320 с.
24. Заєць Т. О. Становлення корпоративного управління в Україні / Т. О. Заєць // Економіка і держава. – 2010. – № 7. – С. 57-59.
25. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах : автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.04 / О. М. Вінник ; Київ. нац. ун-т ім.Т.Шевченка. – К., 2004. – С. 20.